

*Ніна Анатоліївна Мяловицька,
професор кафедри конституційного права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
доктор юридичних наук, професор*

*Ніна Едуардівна Златіна,
доцент кафедри права
факультету економіки і права
Київського національного
лінгвістичного університету,
кандидат юридичних наук*

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ПАРЛАМЕНТІВ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Постановка проблеми. Серед низки проблем державного будівництва важливе місце займають питання, пов'язані з державно-владними інститутами, які функціонують на принципі здійснення державної влади на основі поділу на законодавчу, виконавчу та судову, органи яких самостійні, рівноправні, незалежні. Особливе місце відповідно до конституцій зарубіжних країн відведено законодавчій владі, парламенту, у зв'язку з тим, що в його прерогативу входить розробка та прийняття законів, на яких будується організація та діяльність всієї держави.

Одним із актуальних питань, що привертають сьогодні увагу правознавців, є аналіз зарубіжного досвіду конституційно-правового регулювання фінансової компетенції парламентів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у наукову розробку концептуальних засад конституційно-правового статусу парламенту, його соціальних функцій, повноважень, а також місця і ролі в системі органів державної влади зробили такі українські вчені, як Л. Воронова, А. Георгіца, М. Кучерявенко, Т. Латковська, О. Майданник, Н. Оніщенко, Н. Пришва, І. Словська, Ю. Фрицький, В. Шаповал, Ю. Шемшученко, Н. Якимчук та ін.

Метою статті є дослідження норм конституцій зарубіжних країн на предмет їхнього регулювання фінансової компетенції парламентів як важливого механізму держави, що вирішує соціально-економічні завдання.

В основу нашого дослідження покладені такі методи: діалектичний, історичний, спеціально-юридичний, порівняльно-правовий.

Так, діалектичний метод дав змогу нам дослідити правовий статус парламентів та питання, що виникають із приводу правового регулювання їхньої компетенції. Історичний метод було застосовано при дослідженні становлення та розвитку фінансової компетенції парламентів зарубіжних країн. За допомогою спеціально-юридичного методу були проаналізовані положення та норми конституцій зарубіжних країн щодо регулювання складових фінансової компетенції. Порівняльно-правовий метод було застосовано при аналізі положень конституцій зарубіжних країн щодо регулювання повноважень парламентів у бюджетно-фінансовій сфері.

Основні результати дослідження. Термін «парламент» має давнє походження: його генеза пов'язана з феодальними часами, про що свідчить існування парламенту в Ісландії у 950 р. У період станово-представницької монархії, крім Англії, термін «парламент» не набув значення родового для іменування відповідних установ. І тільки у XIX ст. цей термін набув поширення у найрозвинутіших на той час країнах. При цьому він вважався здебільшого як політична і наукова категорія.

У сучасний період термін «парламент» як родова назва органу законодавчої влади об'єктивно є загальноприйнятим. Водночас він як власна назва відповідних органів офіційно вживаний (зафіксований у конституціях) лише в деяких країнах.

Насамперед, це Велика Британія та інші англomовні країни, які прийняли британську конституційну модель (Австралія, Канада тощо). Він застосовується у конституціях низки європейських

країн (Греція, Грузія, Італія, Молдова, Франція). У країн, де органи законодавчої влади мають іншу конституційно визначену власну назву, термін «парламент» вживається поряд із власною назвою або є складовою відповідної конституційної дефініції [1, с. 229–230]. Прикладом є зміст ст. 75 Конституції України: «Єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України» [2].

У юридичній літературі є різні погляди на визначення поняття «парламент». Не вдаючись до детального аналізу різних точок зору із цього питання, дамо узагальнене визначення поняття конституційно-правового статусу парламенту.

Конституційно-правовий статус парламенту являє собою сукупність правових норм, які містяться у конституції, інших законодавчих актах, характеризує його положення у системі органів державної влади і включає в себе низку складових частин-елементів. Із них на перше місце слід визначити норми про соціальне призначення парламенту, що конкретизується у його принципах, цілях та завданнях. Другу складову конституційно-правового статусу утворюють норми, які визначають компетенцію парламенту. Вона складається із функцій – основних напрямів діяльності, а також конкретних повноважень, тобто сукупності прав та обов'язків парламенту.

Залежно від того, який обсяг конституційної компетенції парламенту в юридичній літературі виділяють три її види. У багатьох країнах із парламентарною формою правління компетенція парламенту необмежена (Греція, Велика Британія, Італія, Ірландія, Японія). У тих країнах, де компетенція парламентів обмежена, обмеження може бути абсолютним або відносним. Прикладом абсолютно обмеженої компетенції є Конституція Франції, в якій у статтях 34, 35, 49 міститься перелік питань, за якими парламент має право приймати закони та інші рішення. Будь-які інші питання є предметом регламентарної влади, яка належить, головним чином, уряду [3, с. 39–40, с. 43–44].

Частіше зустрічається відносно обмежена компетенція парламентів, яка характерна для федеративних і децентралізованих унітарних держав. У таких державах компетенція центральної влади конституційно обмежена правами суб'єктів федерацій або інших територіальних утворень і, відповідно, парламент може діяти тільки в цих межах (США, Іспанія, Колумбія та ін.)

Як зазначалося, парламенти для успішної реалізації своїх соціальних функцій, поряд із законодавчою діяльністю наділені також фінансовою компетенцією. До таких повноважень парламенту можна віднести затвердження доходів та видатків держави, а також встановлення податків. Водночас це повноваження реалізується, як правило, у формі закону, являє собою особливу частину парламентської компетенції. Про це свідчить і те, що відповідні закони нерідко приймаються за спеціальною процедурою, яка відрізняється від процедури прийняття звичайних законів. Необхідно зазначити, що історично фінансова компетенція з'явилася у парламентів раніше, ніж законодавча: в Англії Парламент був наділений правом встановлювати податки в XIII ст., а приймати закони – у XV ст., у Франції – у XIV і XVIII ст.

Встановлення державних доходів і видатків – це державний бюджет, який приймається парламентом щорічно. У ньому вказується кошторис всіх фінансових потреб держави та всіх доходів, які необхідні для покриття цих потреб. Парламент, затверджуючи бюджет, з одного боку, уповноважує уряд витратити державні кошти відповідно до затвердженого кошторису, за межі яких уряд не повинен виходити, а з другого – на уряд покладається обов'язок зібрати необхідні для забезпечення доходів держави суми податків та інших надходжень.

Якщо у Франції, Італії та інших країнах державний бюджет має форму закону, який затверджується на один рік, той самий у США, Великій Британії, Японії та інших країнах – це фінансова програма, яка реалізується через систему окремих законів про асигнування та державні доходи [4, с. 414–415].

До компетенції парламентів входить також затвердження звіту уряду про виконання бюджету. Наприклад, відповідно до ч. 1 ст. 90 Конституції Японії «заклучний звіт про державні видатки і доходи щорічно піддається ревізії в Ревізійній раді і надається Кабінетом Парламенту разом із доповіддю про ревізію на протязі фінансового року, безпосередньо наступного за звітним періодом» [3, с. 392].

У деяких країнах у випадку незатвердження звіту про виконання бюджету уряд подає у відставку.

Важливе місце серед фінансових повноважень парламентів належить податковим. Як правило, вони входять у виключну парламентську компетенцію. Особливої уваги заслуговують норми Конституції Швейцарії, у змісті якої чітко прописані особливості основних податків (податок на доходи фізичних та юридичних осіб, податок на додану вартість тощо), із детальним описом та фіксованими відсотковими ставками за ними [3, с. 254–255].

Можна навести й приклад ст. 60 Конституції Болгарії, яка передбачає, що податки та збори, а також податкові пільги й обтяження, встановлюються тільки законом, а також входять у виключну компетенцію Народних зборів [5, с. 404]. Водночас нерідко закони, що встановлюють податкову систему, наділяють нижчестоящі органи публічної влади встановлювати визначені податки та збори у встановлених законом межах.

Наприклад, у ст. 133 Конституції Іспанії визначено, що первісне право встановлювати податки належить виключно державі і здійснюється за допомогою видання закону. Автономні співтовариства та місцеві корпорації можуть встановлювати та стягувати податки відповідно до Конституції та законів. Будь-яке заставне майно, яке торкається державного оподаткування, має встановлюватися згідно з законом [6, с. 332].

Деякі конституції відносять до повноважень парламентів у фінансовій сфері прийняття рішень про грошову емісію (наприклад, ст. 87 Конституції Турецької Республіки) [7, с. 247]. У конституціях трапляються положення, які уповноважують парламенти на утворення різних позабюджетних фондів. Так, у ст. 267 Конституції Індії передбачено, що союзний Парламент та Легіслатура (законодавчі збори) штату можуть законом встановлювати резервний фонд, який поповнюється у випадку необхідності і який є у розпорядженні Президента республіки або Губернатора штату для виробництва непередбачуваних випадків доти, доки Парламент або Легіслатура не включать їх у бюджет [4, с. 416].

Висновки. Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що фінансова компетенція парламенту складається із функцій – основних напрямів фінансової діяльності держави, а також конкретних повноважень щодо затвердження доходів і видатків держави, встановлення податків та інших визначених законом повноважень у фінансовій сфері.

Позитивний досвід, набутий зарубіжними державами, необхідно враховувати для проведення соціально-економічних реформ в Україні. Також для удосконалення національного законодавства у фінансовій сфері необхідним є посилення і дієвість парламентського контролю за діяльністю уряду, застосування права депутатського запиту, проведення парламентських слухань, отримання інформації від Рахункової палати України, парламентських комітетів, створення тимчасових слідчих комісій, а також застосування юридичної відповідальності до державних органів за порушення у фінансовій сфері.

Використані джерела

1. Фрицький Ю. О. Державна влада в Україні: становлення, організація, функціонування : монографія / Ю. О. Фрицький. – Д. : Дніпроп. держ. ун-т внутр. Справ ; Ліра ЛТД, 2006. – 360 с.
2. Конституція України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 30 верес. 2016 р.: (офіц. текст). – К. : Паливода А.В., 2016.
3. Конституции зарубежных государств : учеб. пособие / сост. проф. В. В. Маклаков. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : БЕК, 2002. – 592 с.
4. Конституционное (государственное) право зарубежных стран : учеб. : в 4 т. – М. : БЕК, 1995. – Т. 1–2. – 773 с.
5. Конституции государств Европы : в 3 т. / под ред. Л. А. Окунькова. – М. : НОРМА, 2001. – Т. 1. – 824 с.
6. Конституции зарубежных государств : учеб. пособие. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : БЕК, 1997. – 586 с.
7. Конституции государств Европы : в 3 т. / под ред. Л. А. Окунькова. – М. : НОРМА, 2001. – Т. 3. – 792 с.

Мяловицька Н. А., Златіна Н. Е. Конституційно-правове регулювання фінансової компетенції парламентів у зарубіжних країнах

У статті досліджується поняття конституційно-правового статусу парламенту, а також розглядається поділ парламентів залежно від обсягу компетенції. Визначаються поняття та зміст фінансової компетенції парламентів зарубіжних країн шляхом аналізу конституційних норм. Висловлюються пропозиції щодо шляхів удосконалення українського законодавства у фінансовій сфері на прикладі зарубіжного досвіду.

Ключові слова: конституція, парламент, фінансова компетенція, доходи, видатки, бюджет, податки.

Mialovytska N., Zlatina N. Constitutional legal regulation of a fiscal jurisdiction of parliaments in foreign countries

In article the concept of constitutional legal status of parliament which is understood as set of precepts of law which to contain in the constitution, other legal acts is researched, characterizes its provision in the system of public authorities and includes a number of components – elements.

From them on the first place it is necessary to determine regulations about social appointment of parliament which are concretized in its principles, the purposes and tasks. The second component of constitutional legal status is created by regulations which determine competence of parliament. It consists of functions and also specific powers. Separation of parliaments depending on competence amount is considered: absolutely unrestricted, rather limited.

The concept and content of a fiscal jurisdiction of parliaments of foreign countries which consists of the main directions of financial activities of the state and also specific powers according to income and expenses of the state, establishment of the taxes and other powers in the financial sphere determined by the law is determined.

Some ways of enhancement of the Ukrainian legislation in the financial sphere are offered.

Key words: constitution, parliament, a fiscal jurisdiction, reach, expenses, the budget, taxes.

УДК 340.12

*Володимир Петрович Плавич,
завідувач кафедри загальноправових дисциплін
та міжнародного права
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова,
доктор філософських наук,
кандидат юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України*

**ПРАВО В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ:
СТАНОВЛЕННЯ, ОСОБЛИВОСТІ І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ**

Постановка проблеми. Сьогодні вагомого значення набуває глобалізація, яка відчутно впливає на всі сфери життя сучасного суспільства, і, зокрема, його правовий розвиток.

Для України значущість наукового аналізу сучасних тенденцій розвитку права посилюється тим, що наша держава перебуває в процесі приведення правової системи у відповідність до міжнародних правових стандартів. Інтеграція України у світове співтовариство, європейський правовий простір, а також необхідність подальшої гармонізації законодавства нашої держави до права Європейського Союзу зумовлюють необхідність подальших наукових досліджень права у глобалізованому світі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичну основу статті становлять наукові праці таких науковців, як С. Алексєєв, Є. Бурлай, Д. Вовк, Р. Войтович, В. Забігайло, А. Засць, М. Козюбра, В. Костицький, І. Лукашук, А. Луць, С. Максимов, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, О. Петришин, П. Рабінович, В. Селіванов, О. Скакун, М. Цвік, Ю. Шемшученко та ін. Існує необхідність у формуванні певного узагальненого погляду на право як елемент сучасного глобалізованого суспільства. На нашу думку, чимало досліджень у цій сфері характеризується фрагментарністю, спрямованістю на окремі питання. З огляду на це, існує потреба дослідження розвитку права, зумовленого глобалізаційними процесами.

Мета статті полягає у формуванні загальнотеоретичного бачення основних тенденцій розвитку права, зумовлених глобалізаційними процесами.

Основні результати дослідження. Глобалізація, що зумовила зміну парадигми економічного розвитку, зробила істотний вплив на процеси як світового, так і державного розвитку [1, с. 79]. Сучасне право та всі соціальні явища та процеси, які визначають його розвиток і функціонування, перебувають під визначальним впливом глобалізації. Глобалізацію слід тлумачити як об'єктивне явище сучасності, в основі якого лежать процеси формування принципово нових відносин між країнами і народами на основі взаємозв'язку та взаємозалежності між ними у всіх сферах життєдіяльності [2, с. 5]. Процеси глобалізації зумовлюють необхідність формування достатнього правового підґрунтя для забезпечення гармонійного співіснування націй і вирішення загальнолюдських проблем. Право є найважливішим елементом глобалізації і необхідним нормативним